

KRZYSZTOF PAWEŁ WOŹNIAK

INWENTARZ POŚMIERTNY MAJĄTKU RAFAŁA BRATOSZEWSKIEGO. PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW RODZINY I HISTORII ALEKSANDROWA*

Publikowany poniżej inwentarz majątku Rafała Bratoszewskiego, sporządzony dwa miesiące po jego śmierci, został odszukany w aktach notariusza zgierskiego Józefa Stokowskiego, przechowywanych w Archiwum Państwowym w Łodzi¹. Ten obszerny, liczący 125 stron dokument, rzuca interesujące światło na zamożność ziemianina, który jako jeden z pierwszych w Królestwie Polskim zdecydował się na uprzemysłowienie części swoich dóbr. Inwentarz wskazuje też tropy, którymi powinny podążać dalsze poszukiwania archiwalne.

Obszerność dokumentu nie pozwala na opublikowanie go w całości. Pominięto szczegółowe wyliczenia i opisy poszczególnych rodzajów ruchomości, pogrupowanych w inwentarzu w odpowiednio nazwanych „tytułach”. Ten drobiazgowy spis, godny opublikowania w całości, stanowi bardzo wartościowy materiał do badań nad poziomem kultury materialnej społeczeństwa polskiego w początkach XIX w., a szczególnie środowiska średniozamożnego ziemiaństwa. Pozostawiono natomiast rekapitulacje, czyli podliczenia wartości poszczególnych „tytułów” objętych inwentarzem, niezbędne dla analizy całości dokumentu. Bez żadnych skrótów przytoczony został wstęp oraz opis nieruchomości. Dla lepszej czytelności tekstu rozwinięto zastosowane w nim skróty oraz uwspółcześiono ortografię.

Zmarły 6 grudnia 1824 r. Rafał Bratoszewski, „kawaler wielu orderów, dziedzic miasta Aleksandrowa i dziedzic wielu dóbr ziemskich”, już 17 maja 1820 r. spisał testament, który potwierdził 6 czerwca 1824 r., zapewne w przecuciu zbliżającej się śmierci². Jedynym spadkobiercą czynił swojego brata Emeryka (ok. 1761- 13 IX 1826), szambelana Stanisława Augusta Poniatowskiego, zamieszkałego w dobrach Pruszkowo w woj. płockim. Był to niewielki majątek, położony w odległości ok. 10 km od Płońska, liczący wraz z mniejszym folwarkiem Pruszkówko ogółem 536 morgów³. Choć tytuł szambelana był tylko honorowy, dawał możliwość częstego kontaktu z monarchą, co świadczyć może o ambicjach politycznych Emeryka Bratoszewskiego. Ich realizację uniemożliwił upadek Rzeczypospolitej. Z treści publikowanego tu inwentarza wynika, że R. Bratoszewski zawarł w swym testamencie jeszcze jedną ważną dyspozycję. Położony w Aleksandrowie pod numerem 10 dom, zwany „ogrodowym”, zapisany został na własność Michałowi Czurapskiemu (Czurabskiemu). W świetle znanych obecnie dokumentów dotyczących rodziny Bratoszewskich i Aleksandrowa, jest to postać nieznana. Spokrewniony z nim i zamieszkały w wyżej wspomnianym domu Jan Czurapski, był świadkiem spisywania inwentarza. Wykonawcami („exekutorami”) testamentu Rafała Bratoszewskiego, byli: Cyprian Bratoszewski, sędzia pokoju powiatu gostyńskiego oraz ksiądz Michał Kurowski, proboszcz parafii w Bedlnie w pow. kutnowskim. Cyprian Bratoszewski, ur. w 1771 r. był dalekim krewnym Rafała i Emeryka. Wspólnym ich przodkiem był Adam, dziedzic Bratoszewic, ożeniony z Dorotą Orłowską⁴. Cyprian gospodarował w odziedziczonych po ojcu dobrach Strzałki w powiecie gostyńskim, gdzie zmarł bezpotomnie 17 stycznia 1844 r.⁵ O ks. M.

Kurowskim wiadomo jedynie tyle, że jeszcze w 1828 r. był proboszczem parafii pod wezwaniem św. Floriana Męczennika w Bedlnie⁶. W spisywaniu inwentarza brał też udział Adam Poll, skądinąd nieznany, pisarz bliżej niekreślonego sądu pokoju, działający na polecenie prezesa Trybunału Cywilnego I Instancji województwa mazowieckiego. Jego obecność spowodowana była licznymi i wysokimi co do kwot legatami, które obciążały majątek Rafała Bratoszewskiego. Legat, to wywodzący się z prawa rzymskiego zapis prawa cywilnego, zawierający polecenie wydania przez spadkobiercę z przejętego spadku określonych korzyści majątkowych legatariuszom, czyli osobom lub instytucjom, którym spadkodawca korzyści te przeznaczył. Lista legatariuszy Rafała Bratoszewskiego obejmuje 20 pozycji, a suma wszystkich legatów opiewała na 412 406 złp, czyli kwotę wówczas wysoką. Wśród beneficjentów znaleźli się dalsi krewni i powinowaci Rafała Bratoszewskiego (Ignacy Bratoszewski⁷, Morzkowscy, Brochoccy), sukcesorowi siostry zmarłego, Teresy Orsettowej. Znaczną kwotę 30 złp przeznaczył testator na rzecz kościoła rzymskokatolickiego w Aleksandrowie, którego był fundatorem⁸. Nierozpoznaną postacią pozostaje Antoni Szatkowski, któremu Bratoszewski legował dobra Guminy i Orątki wraz ze znajdującym się w nich inwentarzem oraz kwotę 40 tys. złp⁹

Ówczesne prawo wymagało powiadomienia legatariuszy o przeprowadzonym spisie majątku. W „Gazecie Warszawskiej” i „Dzienniku Wojewódzkim” ukazały się anonse wzywające zainteresowanych do obecności w miejscu spisywania inwentarza. W dniu rozpoczęcia spisu nikt jednak nie przybył, ale nie było to czymś wyjątkowym w podobnych procedurach. Dopiero przy zakończeniu spisu i ostatecznym podpisaniu dokumentu obecni byli legatariusze: Władysław Morzkowski¹⁰, radca wojewódzki oraz Antoni Szatkowski. Istotnymi pozycjami inwentarza były też wierzytelności i długi ciężące na majątku R. Bratoszewskiego. Wierzytelności, czyli kwoty należne mu z różnych tytułów i od różnych osób, wynosiły łącznie 109 840 złp, a lista dłużników obejmowała aż 939 pozycji. Znacznie krótsza, bo mająca jedynie 108 pozycji, była lista wierzycieli Bratoszewskiego, którym był on winien niebagatelną kwotę 591 079 złp. Pogłębiona analiza tej części inwentarza, a przeprowadzić ją bezwzględnie należy, ukaże szerokie spektrum aktywności gospodarczej R. Bratoszewskiego i stanowić będzie bogaty materiałowo przyczynek do poznania mechanizmów gospodarki na przełomie epok feudalizmu i kapitalizmu. Ta duża dysproporcja między „stanem czynnym” (wierzytelności) i „stanem biernym” (długi) majątku, przy wysokim obciążeniu go legatami, mogła rodzić podejrzenie, że rzeczywista wartość dóbr jest niższa niż suma ciężących na spadkobiercy zobowiązań. Dlatego też Emeryk Bratoszewski złożył oświadczenie, że przyjmuje spadek „tylko z dobrodziejstwem prawa inwentarza”. Oznaczało to, że wszystkie długi obciążające majątek brata będą spłacane z masy spadku, natomiast spadkobierca nie będzie ich pokrywał z majątku własnego¹¹. Spisanie inwentarza było więc konieczne, aby ustalić wartość masy spadkowej. Art. 795 Kodeksu Napoleona stanowił, że spis taki musi być dokonany w ciągu trzech miesięcy od otwarcia spadku, które następowało z chwilą śmierci. Spis majątku pozostawionego przez Rafała Bratoszewskiego przeprowadzono od 7 lutego do 9 marca 1825 r., przy czym w odniesieniu do dóbr bruzyckich i Aleksandrowa miał on charakter spisu z natury, natomiast w odniesieniu do pozostałych dóbr posiłkować się

musiano jakimś niewymienionymi dokumentami, obrazującymi ich stan. Co ciekawe, pominięto w nich opisy nieruchomości (zabudowań gospodarskich), natomiast szczegółowo przedstawiono inwentarz żywy i ruchomości. Do oszacowania objętych inwentarzem ruchomości powołano dwóch biegłych, mieszkańców Aleksandrowa: Ernesta Gustawa Dicherna i Friedricha Leopolda Engiela (Engela). Na świadków, których obecność i podpisy były niezbędne dla ważności dokumentu, powołano Bernarda de Schuttenbacha, mieszkającego w Brużycy geometrę i twórcę planu Aleksandrowa¹² oraz Jana Czurabskiego (Czurabskiego), mieszkańca Aleksandrowa.

Pozostawione przez R. Bratoszewskiego nieruchomości składały się zarówno z dóbr ziemskich, jak i miasta Aleksandrowa wraz z sześcioma budynkami stanowiącymi własność dziedzica. Z tej części masy spadkowej najdłużej w rękach Bratoszewskiego pozostawały dobra Brużycy wraz z przyległościami Ruda Bugaj i Wierzbno. Inwentarz wskazuje dokładną datę nabycia ich od Walentego Chobrzyńskiego: 6 maja 1793 r., zatem kilka lat wcześniej, niż dotychczas przyjmowano¹³. Jak wiadomo, kupując dobra brużyckie, wychodził R. Bratoszewski poza obszar dotychczasowej aktywności swoich przodków, gospodarujących w różnych majątkach na pograniczu Ziemi Łęczyckiej i Mazowsza (dawne powiaty orłowski i gostyński [poprawnie: gostyniński]). W inwentarzu nie podano wielkości dóbr brużyckich, ani nie opisano ich szczegółowo, odwołując się do wspomnianego wyżej kontraktu kupna-sprzedaży. Wycenę oparto na wykazach hipotecznych i stawce ubezpieczenia od ognia, wyliczanej od wartości majątku. W lutym 1806 r. R. Bratoszewski stał się właścicielem dóbr Guminy Orątki, położonych w pow. orłowskim województwa mazowieckiego. Nabył je od Jana Tomasza Brochockiego herbu Ossoria, piastującego od połowy XVIII w. szereg urzędów w Ziemi Łęczyckiej. W latach 1769-1783 był on chorążym większym łęczyckim, a wcześniej chorążym orłowskim (1765-1769), stolnikiem brzezińskim (1755-1765), miecznikiem łęczyckim (1748-1755)¹⁴. Transakcja dokonana między Bratoszewskim a Brochockim obejmowała też staropolski, prawem zwyczajowym sankcjonowany element kontraktu kupna-sprzedaży, mianowicie tzw. porękawicze. Była to kwota stanowiąca podarunek nabywcy nieruchomości dla żony sprzedającego¹⁵. Jeżeli sprzedający był bezżenny, to porękawicze otrzymywała jego siostra lub matka. Zazwyczaj porękawicze wynosiło 1% od kwoty transakcji „jeśli nie wyżej nieco”¹⁶, a tak właśnie – „wyżej nieco” - było w przypadku nabycia dóbr Guminy Orątki.

Od 19 sierpnia 1806 r. stał się Rafał Bratoszewski właścicielem kolejnych dwóch majątków ziemskich. W drodze podziału schedy po ojcu otrzymał wówczas dobra Dobrzelin z przyległościami Wymysłów, położone w pow. orłowskim. Majętność tę oszacowano na 190 tys. złp. W tym samym dniu stał się R. Bratoszewski właścicielem dóbr Stępów w pow. gostynińskim, a precyzyjnie ujmując ich części, oznaczonej w księgach hipotecznych literą „A”. Nabył je od swego brata Emeryka za kwotę 187 964 złp. Trzydzieści lat później przystąpił R. Bratoszewski do publicznej licytacji pozostałej części dóbr Stępów, oznaczonych literą „B” i nabył je za kwotę 91 tys. złp. Wspomniany w inwentarzu „wyrok adiudykacyjny”, to usankcjonowany przez Kodeks Napoleona wyrok przysądzający nabycie na własność nieruchomości lub rzeczy ruchomej w drodze licytacji publicznej¹⁷. W ten sposób stał się R. Bratoszewski właścicielem całych dóbr Stępów.

Oszacowanie wartości miasta Aleksandrów, sprowadzało się do wyliczenia dochodów, jakie przynosiło ono właścicielowi. Inwentarz ujawnia, że wnoszone przez mieszkańców Aleksandrowa opłaty czynszu wynosiły łącznie 5 455 złp rocznie, natomiast roczny dochód z propinacji, czyli sprzedaży trunków wynosił 25 600 złp. Należący do właściciela miasta przywilej propinacji był w Aleksandrowie wydzierżawiony Żydowi, Rosenbaumowi, co odpowiadało powszechnej wówczas praktyce dystrybucji alkoholu.

Na terenie miasta był R. Bratoszewski właścicielem sześciu nieruchomości. Poza wspomnianym już domem „ogrodowym”, zapisanym Michałowi Czurabskiemu, były to trzy austerie, czyli domy zajezdne-karczmy, „dom bilardowy” oraz „dom rogowy”, usytuowany najpewniej w jednym z narożników rynku, prawdopodobnie murowany (może częściowo), na co wskazuje jego wartość oszacowana na 7400 złp. Co do usytuowania wszystkich tych obiektów skazani jesteśmy jedynie na domysły, ponieważ oznaczone są tylko numerami hipotecznymi. Najokazalszym budynkiem była murowana austeria pod nr 74, której wartość oszacowano na 15 750 złp. Ustępowała jej druga austeria, pod nr 9, oszacowana na 3675 złp. Trzeci z zajazdów, pod nr 1, musiał być niewielkim, drewnianym budynkiem, być może w nie najlepszym stanie technicznym, gdyż jego wartość wyceniono na 1100 złp. Dom bilardowy, pod nr 11, to sądząc z nazwy, miejsce, w którym mieszkańcy Aleksandrowa mogli oddawać się popularnej w początkach XIX w. grze.

Ruchomości wchodzące w skład masy spadkowej przekonują, że dziedzic Aleksandrowa nie otaczał się zbytkiem. Nie pozostawił żadnych przedmiotów o szczególnej wartości, określanych w tamtej epoce mianem „klejnotów”. Uwaga zwracała pieczętka herbowa wykonana ze szkła kryształowego oraz „szpada z pochwą czarną ze skóry”¹⁸. Wśród przedmiotów codziennego użytku największą wartość miały srebra, głównie stołowe. Wszystkie pozostałe składniki majątku, stanowiące wyposażenie domu, były stosunkowo nieliczne i o niewielkiej wartości. Tym stanem zamożności odbiegał R. Bratoszewski dość znacząco od podobnych mu statusem właścicieli ziemskich gospodarujących w podobnych majątkach Polski środkowej. Można co prawda zadać pytanie, czy od chwili śmierci do czasu sporządzenia inwentarza, ruchomości nie uległy uszczupleniu? Obecni przy zgonie R. Bratoszewskiego byli domownicy: Andrzej Kaliński¹⁹, Jan Tuliszewski, Magdalena Kwaśniewska i Tekla Szczawińska, którzy złożoną przed notariuszem przysięgą i podpisem pod inwentarzem potwierdzili jego zgodność ze stanem faktycznym majątku w dniu śmierci dziedzica.

Bardziej istotna dla obrazu działalności gospodarczej R. Bratoszewskiego wydaje się kwestia struktury i wartości poszczególnych składników w majątkach Stępów i Guminy Orątki. W Stępowie źródłem znaczniejszych dochodów była uprawa zbóż. Rozwinięta też była hodowla bydła. Natomiast wyposażenie majątku w narzędzia i sprzęty gospodarskie ocenić trzeba jako bardzo skromne. Dobra Guminy Orątki miały ponad trzykrotnie mniejszą wartość (1670 złp : 5722 złp). O ich wyposażeniu inwentarz nic nie wspomina. W dobrach Stępów było czterokrotnie więcej budynków mieszkalnych (47), niż w Guminach Orątkach (11), a zamieszkiwało je także czterokrotnie więcej osób (440:108)²⁰. Charakterystyczną, wspólną cechą obu majątków była rozwinięta hodowla owiec. Trudno orzec, czy R. Bratoszewski poszedł za upowszechniającym się wśród ziemian i podtrzymywanym przez władze

Królestwa Polskiego trendem, czy też mając na myśli osiedlających się w Aleksandrowie sukienników pragnął zapewnić im surowiec – wełnę z owiec hodowanych we własnych dobrach.

Ostateczny bilans masy spadkowej wykazał przewagę stanu „czynnego” nad „biernym” w kwocie 259 045 zł. Było to więc mniej, niż suma rocznych dochodów z Aleksandrowa. Dla Emeryka Bratoszewskiego spadek po bracie nie stanowił źródła bogacenia się, lecz raczej przedmiot troski, by majątek nie tracił na wartości. Zresztą nie cieszył się nim długo, gdyż półtora roku później zmarł, zapisując dobra brużyckie swojej córce Julii Emilii, od 9 listopada 1823 r. zamężnej z Janem Józefem Krzysztofem Kossowskim z Głogowy herbu Dołęga²¹. Te gwałtowne, spowodowane zrządzeniem losu zmiany, nie pozostały bez wpływu na stan dóbr i Aleksandrowa. Rajmund Rembieliński, prezes Komisji Województwa Mazowieckiego, poświęcający wiele uwagi rozwojowi przemysłu, w marcu 1827 r. zanotował: „Miasto Aleksandrów z powodu nieszczęśliwej po dwakroć w ostatnich latach zmiany swego dziedzica, nijakiego popędu we względzie dalszego swego wzrostu nie doznało”²².

Inwentarz

Działo się na gruncie wsi Brużycy Wielkiej w powiecie zgierskim w domu pod numerem pierwszym dnia siódmego miesiąca lutego roku tysiąc osiemset dwudziestego piątego.

Podpisany notariusz publiczny powiatu zgierskiego w województwie mazowieckim, w mieście powiatowym Piątku, w domu pod numerem sto osiem przy ulicy Senatorskiej mieszkającym, tamże kancelarię notarialną utrzymującym, do przyjmowania wszelkich czynów dobrej woli mocą prawa uprawniony, tu na miejsce w akcie wyrażone na zaszłą rekwizycję przybyły, w przytomności dwóch świadków z imion i nazwisk przy zakończeniu tego aktu wymienić się mających z osób znanych i żadnemu wyłączeniu prawnemu nieulegających. Stawił się osobiście Jaśnie Wielmożny Emeryk Bratoszewski, szambelan Jego Królewskiej Mości w dobrach Pruszkowie w województwie płockim zamieszkały, tu zaś na miejsce gościnnie przybyły, prawne zamieszkanie co do tego aktu, jako i skutków z niego wypływających tu na wsi Brużycy pod numerem pierwszym sobie obierający i stanowiący, z osoby notariuszowi dostatecznie znany, do czynienia wszelkich aktów urzędowych prawem przepisanych kwalifikacje mający, jawnie, rozmyślnie i dobrowolnie zeznał i niniejszym zeznaje, iż stawającego brat rodzony Jaśnie Wielmożny Rafał Bratoszewski w dniu szóstego miesiąca grudnia roku zeszłego życie zakończył i testamentem z dnia siedemnastego miesiąca maja roku tysiąc osiemset dwudziestego przed notariuszem powiatu orłowskiego zeznanym i z dnia trzeciego miesiąca czerwca roku tysiąc ośmset dwudziestego czwartego potwierdzonym, sukcesorem całego pozostałego majątku naznaczył go a exekutorami testamentu Jaśnie Wielmożnego Cypriana Bratoszewskiego sędziego pokoju powiatu gostyńskiego we wsi Strzałkowie i Wielmożnego Jegomościa księdza proboszcza Michała Kurowskiego w Bedlnie mieszkającego mianował, jednakowoż chociaż stawającemu niegdy świętej pamięci Jaśnie Wielmożny Rafał Bratoszewski całki pozostały majątek zapisał, a postanowieniem różnych legatów to wyraźnie stawający oświadcza, iż takowy przyjmuje tylko z dobrodziejstwem prawa inwentarza, w którym to celu że uczynił deklaracją przed

pisarzem trybunału cywilnego województwa mazowieckiego z dnia trzynastego zeszłego miesiąc i w dowód też deklaracją składa, dalej stawili się Jaśnie Wielmożny Cypryan Bratoszewski sędzia pokoju powiatu gostyńskiego i Wielmożny Jegomość Xiądz Michał Kurowski Proboszcz jako Exekutorowie testamentu niegdy Świątej pamięci Jaśnie Wielmożnego Rafała Bratoszewskiego i na ostatek Wielmożny Adam Poll Pisarz Sądu Pokoju wedle decyzji Jaśnie Wielmożnego Prezesa Trybunału Cywilnego pierwszej Instancji Woiewództwa Mazowieckiego z dnia dziewiętnastego zeszłego miesiąca do zastąpienia legatur testamentem zaallegowanym objętych, a pomimo wezwania przez Gazetę Warszawską z numeru 3 i Dziennika Wojewódzkiego z nr 162 wezwanych interesowanych a przy spisie inwentarza wpływać mających niestawających przeznaczony, które to wszystkie stawające strony jednozgodnie zadeklarowały, iż majątek następujący po niegdy świętej pamięci Rafale Bratoszewskim pozostał, to jest: 1) Wieś Brużycy, miasto Aleksandrow w powiecie zgierskim i w tem mieście następujące domy: austeria pod Numerem pierwszym, dom ogrodowy pod numerem dziesiątym, dom bilardowy pod numerem jedenastym, austeria murowana pod numerem siedemdziesiąt cztery, austeria drewniana pod numerem sto dziewięć, dom rogowy pod numerem sto dziewięćdziesiąt siedem stanowiące własność niegdy świętej pamięci Rafała Bratoszewskiego; 2) Dobra Dobrzelin, Orątki, w powiecie orłowskim; 3) wieś Stępów w powiecie gostyńskim oraz i różne ruchomości przedstawiając na biegłych do oszacowania ruchomości: 1. Ernesta Gustawa Dichern, 2. Frydrycha Leopolda Engiel obywateli miasta Aleksandrowa, od których obecny podsędek przysięgę rotą dla biegłych przepisana odebrał, co zaś do nieruchomości wnoszą stawający, ażeby szacunek podług wykazów hipotecznych i wedle katastru ogniowego był ustanowiony nadmienając przy tem ciż stawający, iż przy śmierci niegdy świętej pamięci Rafała Bratoszewskiego znajdowali się następujący domownicy: 1. Andrzej Kaliński, 2. Jan Tuliszewski, 3. Magdalena Kwaśniewska, 4. Tekla Szczawińska, żądając od podpisanego notariusza stawający dopełnienia spisu inwentarza pozostałego majątku po niegdy świętej pamięci Rafale Bratoszewskim, po dopełnionej rezygacji przez podsędkę powiatu tutejszego jak w tem względzie protokół przez niego sporządzony opiewa notariusz przystąpił do sporządzania spisu inwentarza w tym sposobie, a domownikom powyżej wyrażonym oznajmił iż przy zakończeniu inwentarza przysięgę stosownie do artykułu dziewięćset czterdzieści i trzy procedury cywilnej ustępu ósmego będą musieli wykonać.

Numer ciągły	Tytuł I: Nieruchomości	Taxa	
		Złote	Grosze
1.	Dobra ziemskie Brużycy z przyległościami Ruda Bugaj i Wierzbna w powiecie zgierskim położone, wedle kontraktu kupna i sprzedaży z dnia szóstego maja roku tysiąc siedemset dziewięćdziesiątego trzeciego od Walentego Chobrzyńskiego okupione za sumę sto dwadzieścia tysięcy złotych	120 000	
2.	Dobra ziemskie Dobrzelin z przyległościami Wymysłów, w powiecie orłowskim obwodzie gostyńskim województwie mazowieckim egzystujące, z mocy działów pomiędzy Rafałem Bratoszewskim a bratem jego rodzonym Emerykiem Bratoszewskim na dniu dziewiętnastym miesiąca sierpnia		

	tysiącnego osiemsetnego szóstego roku sporządzonych, a dnia dziewiątego miesiąca września tegoż roku potwierdzonych za sumę szacunkową sto dziewięćdziesiąt tysięcy złotych polskich nabyto	190 000	
3.	Dobra ziemskie Guminy Orątki, także w powiecie orłowskim obwodzie gostyńskim, województwie mazowieckim położone z mocy kontraktu kupna i sprzedaży w dniu siódmym lutego tysiącnego osiemsetnego szóstego roku przed Komisją Sprawiedliwości łowicką zawartego i ogłoszonego, a pod dniem dwudziestym pierwszym tegoż miesiąca i roku zatwierdzonym od Tomasza Brochockiego za sumę szacunkową sto pięćdziesiąt tysięcy złotych polskich oraz porękawicznego tysiąc osiemset złotych polskich kupione	150 000 1 800	
4.	Dobra ziemskie Stępów literą A. B. oznaczone w powiecie i obwodzie gostyńskim położone. Część litera A. wedle transakcji między Emerykiem Bratoszewskim a Rafałem Bratoszewskim pod dniem dziewiętnastego mi[esiąc]a sierpnia tysiącnego osiemsetnego szóstego roku zawarty kupiona została za sumę sto osiemdziesiąt siedem tysięcy dziewięćset sześćdziesiąt cztery złotych polskich. Część litera B. wedle wyroku adiudykacyjnego w Trybunale Cywilnym pierwszej instancji województwa mazowieckiego z dnia dwudziestego czwartego lipca roku tysiąc osiemset dziewiętnastego Rafał Bratoszewski nabył za sumę dziewięćdziesiąt jeden tysięcy złotych polskich, więc obydwie te części za sumę szacunkową dwakroć siedemdziesiąt i osiem tysięcy dziewięćset sześćdziesiąt cztery złotych polskich okupione zostały	278 964	
5.	Miasto Aleksandrów w powiecie zgierskim położone, przez W[wielmożnego] Rafała Bratoszewskiego erygowane. Szacunek tego miasta strony stanowią w tem sposobie, iż mieszkańcy rocznego czynszu opłacają pięć tysięcy czterysta pięćdziesiąt pięć złotych polskich, wedle zaś kontraktu urzędzonego w dniu siedemnastego czerwca roku tysiąc osiemset dwudziestego trzeciego, Rosenbaum z propinacji tegoż miasta opłaca rocznie dwadzieścia pięć tysięcy sześćset złotych polskich, co do czynszu biorąc za zasadę pięć procent a co do propinacji dziesięć z takowej tedy zasady wynosi przeto szacunek tego miasta trzykroć sześćdziesiąt pięć tysięcy sto złotych polskich	365 100	
6.	Austeria murowana pod numerem siedemdziesiąt cztery piętnaście tysięcy siedemset pięćdziesiąt złotych polskich	15 750	
7.	Austeria pod numerem pierwszym tysiąc sto złotych	1 100	
8.	Dom bilardowy pod numerem jedenastym tysiąc osiemset złotych polskich	1 800	
9.	Austeria pod numerem dziewięć trzy tysiące sześćset siedemdziesiąt pięć złotych polskich	3 675	
10.	Dom rogowy pod numerem sto dziewięćdziesiąt siedem, siedem tysięcy czterysta złotych polskich	7 400	
11.	Dom ogrodowy zwany, pod numerem dziesiątym złotych		

	polskich tysiąc osiemset Dom ten podług testamentu dnia siedemnastego maja roku tysiąc osiemset dwudziestego Michałowi Czurapskiemu na własność jest legowany	1 800	
	Suma ogólna	1 137 389	
	Tytuł I: Pieniądze w gotowiźnie		
1.	Pieniądzy w gotowiźnie z monecie zdawkowej było złotych dwanaście polskich	12	
	Tytuł II: Klejnoty		
	Nie pozostały żadne		
	Meble pokojowe: Tytuł III	135	15
	Tytuł IV: Szafy, kufry, skrzynie i inne porządki domowe	63	8
	Tytuł V: Odzież	285	12
	Tytuł VI: Srebro	1 040	12
	Tytuł VII: Miedź	120	12
	Tytuł VIII: Cyna	3	18
	Tytuł IX: Mosiądz	3	24
	Tytuł X: Broń	10	
	Tytuł XI: Pościel	76	
	Tytuł XII: Blacha	14	4
	Tytuł XIII: Żelazo	46	
	Tytuł XIV: Sprzęty gospodarskie	27	4
	Tytuł XV: Pierze?	6	
	Tytuł XVI: Szkło	60	23
	Tytuł XVII: Fajans	68	17
	Tytuł XVIII: Naczynia kamienne	2	16
	Tytuł XIX: Naczynia polewane	2	
	Tytuł XX: Bielizna stołowa	48	24
	Tytuł XXI: Firanki i pawilony	22	
	Tytuł XXII: Makaty, dywany i chustki	28	15
	Tytuł XXIII: Lady i liny	86	
	Tytuł XXIV: Kocze, bryki i wozy	615	13
	Tytuł XXV: Narzędzia spichlerzne	14	21
	Tytuł XXVI: Narzędzia stajenne	54	9
	Tytuł XXVII: Konie cugowe i fornalskie	438	
	Tytuł XXVIII: Bydło rogate	168	15
	Tytuł XXIX: Trzoda	46	10
	Tytuł XXX: Różne rzeczy potoczne	70	14
	We wsi Stępowie		
	Tytuł XXXI: Bydło rogate	1 244	
	Tytuł XXXII: Konie	269	
	Tytuł XXXIII: Owce	662	
	Tytuł XXXIV: Trzoda chlewna	194	25
	Tytuł XXXV: Drób	43	26
	Tytuł XXXVI: Miedź	15	
	Tytuł XXXVII: Żelazo	22	
	Tytuł XXXVIII: Blacha	1	18
	Tytuł XXXIX: Skóry niewyprawne	21	
	Tytuł XXXX: Narzędzia stajenne	15	19

	Tytuł XXXXI: Wszelkie porządki gospodarskie	110	5
	Tytuł XXXXII: Zboże w ziarnie i snopie	3 127	8
	We wsi Orątkach		
	Tytuł XXXXIII: Bydło rogate	782	15
	Tytuł XXXXIV: Konie	234	
	Tytuł XXXXV: Trzoda chlewna	66	
	Tytuł XXXXVI: Owce	588	
	Tytuł XXXXVIII: Czynnny	109 840	7
	Suma	1 262 527	25
	Tytuł XXXXVII: Legata podług testamentu		
	Tytuł XXXXIX: Bierny		
	Tytuł Legata i tytuł Bierny odtrącają się od powyższego majątku w sumie	1 003 482	7
	Pozostaje	259 045	18

Bibliografia

Archiwum Państwowe w Łodzi,

- Akta notariusza Józefa Stokowskiego, sygn. 4, 19, 22.

- Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Bedlnie, 1828.

Archiwum Państwowe w Płocku, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Gostyninie, 1844.

Boniecki A., Herbarz polski, t. II, Warszawa 1900.

Encyklopedia staropolska, oprac. A. Brückner, t. 2, Warszawa 1939.

Gloger Z., Encyklopedia staropolska ilustrowana, t. 1-4, Warszawa 1974.

Kodex Napoleona, Warszawa 1810.

Materiały do dziejów ziemi płockiej. Z archiwaliów diecezjalnych płockich XVIII wieku, t. 11: Ziemia gostynińska, zebrał i do druku przygotował ks. M. M. Grzybowski, Płock 2000.

Niesiecki K., Herbarz polski, t. II, Warszawa 1909.

Pietras T., Antenaci Rafała Bratoszewskiego, „Aleksandrów wczoraj i dziś”, r. 22, 2004.

Pietras T., Antenaci Rafała Bratoszewskiego. Cz. 3, „Aleksandrów wczoraj i dziś”, r. 25, 2007.

Pietras T., Schutzenbach M. von, Saga rodu Schutzenbachów, czyli uroki genealogii rodzinnej, „Aleksandrów wczoraj i dziś”, r. 27, 2009.

Raporty prezesa Komisji Województwa Mazowieckiego z lat 1823-1830, [oprac. J. Warężak], b.r.m.w. [Łódź 1939].

Rostocki W., Pochodzenie społeczne, kwalifikacje i przebieg karier urzędników Komisji Województwa Mazowieckiego w czasach Królestwa Polskiego (1816-1830), Warszawa 2002.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, t. 1-15, Warszawa 1880-1914.

Spis szlachty Królestwa polskiego z dodaniem krótkich informacji o dowodach szlachectwa, Warszawa 1851.

Urzędnicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI-XVIII wieku. Spisy. Oprac. E. Opaliński i H. Żerek-Kleszcz, Kórnik 1993.

Wiadomości historyczno-geograficzne o rodach szlacheckich, Warszawa 1900.

Witerski D., Historia parafii p. w. Świętego Rafała w Aleksandrowie w latach 1818-1939, „Aleksandrów wczoraj i dziś”, r. 11, 1993.

--

* „Aleksandrów wczoraj i dziś”, t. 33, 2015.

¹ Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APŁ), Akta notariusza Józefa Stokowskiego (dalej: Not. Stokowski), sygn. 19, rep. nr 868, s. 105-230.

² APŁ, Not. Stokowski, sygn. 4, s. 54.

³ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego (dalej: SGKP), t. IX, Warszawa 1888, s. 106.

⁴ A. Boniecki, Herbarz polski, t. II, Warszawa 1900; K. Niesiecki, Herbarz polski, t. II, Warszawa 1909, s. 288-289; Spis szlachty Królestwa Polskiego z dodaniem krótkich informacji o dowodach szlachectwa, Warszawa 1851, s. 17; Wiadomości historyczno-geograficzne o rodach szlacheckich, Warszawa 1900, s. 114-115.

⁵ Archiwum Państwowe w Płocku, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Gostyninie, 1844, akt nr 6; SGKP, t. XI, Warszawa 1890, s. 447-449 s.v. Strzałkowo, Strzałków; Materiały do dziejów ziemi płockiej. Z archiwaliów diecezjalnych płockich XVIII wieku, t. 11: Ziemia gostyńska, zebrał i do druku przygotował ks. M. M. Grzybowski, Płock 2000, s. 75.

⁶ APŁ, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Bedlnie, 1828; przytaczam za:

<http://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=3&zs=1395d&sy=1828&kt=1&plik=01-03.jpg#zoom=1&x=1920&y=380> (dostęp: 28.02.2015). Położone w pow. kutnowskim Bedlno, były niewielką wsią. W 1827 r. liczyły 23 dymy i 312 mieszkańców (SGKP, t. I, Warszawa 1880, s. 123).

⁷ Był synem Jana Edmunda Bratoszewskiego z Bratoszewic, stolnika gostyńskiego (1764), chorążego gąbińskiego (1778), chorążego gostyńskiego (1780) i Marianny z Bratoszewskich (A. Boniecki, op. cit., t. II, s. 114; Spis szlachty..., s. 17).

⁸ D. Witerski, Historia parafii p. w. Świętego Rafała w Aleksandrowie w latach 1818-1939, „Aleksandrów wczoraj i dziś”, r. 11, 1993, s. 5-7.

⁹ APŁ, Not. Stokowski, sygn. 19, rep. nr 868, s. 147-149.

¹⁰ Urzędnik nieodnotowany przez W. Rostockiego, Pochodzenie społeczne, kwalifikacje i przebieg karier urzędników Komisji Województwa Mazowieckiego w czasach Królestwa Polskiego (1816-1830), Warszawa 2002.

¹¹ Szczegółowe dyspozycje zawarte były w art. 793-810 Kodeksu Napoleona (Kodex Napoleona, Warszawa 1810).

¹² T. Pietras, M. von Schuttenbach, Saga rodu Schutenbachów, czyli uroki genealogii rodzinnej, „Aleksandrów wczoraj i dziś” r. 27, 2009, s. 6-28.

¹³ Por.: T. Pietras, Antenaci Rafała Bratoszewskiego, „Aleksandrów wczoraj i dziś”, r. 22, 2004, s. 9.

¹⁴ Urzędnicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI-XVIII wieku. Spisy. Oprac. E. Opaliński i H. Żerek-Kleszcz, Kórnik 1993, s. 245.

¹⁵ Żoną była Domicella (Domicela) z Cieńskich (A. Boniecki, op. cit., t. 2, s. 120).

¹⁶ Z. Gloger, Encyklopedia staropolska ilustrowana, Warszawa 1974, t. 4, s. 101; Encyklopedia staropolska, oprac. A. Brückner, t. 2, Warszawa 1939, s. 230.

¹⁷ Z. Gloger, op. cit., t. 1, s. 9.

¹⁸ APŁ, Not. Stokowski, sygn. 22, s. 68.

¹⁹ W latach 1823-1824 często występujący jako świadek w aktach sporządzanych przez notariusza J. Stokowskiego.

²⁰ SGKP, t. VII, Warszawa 1886, s. 574; t. XI, Warszawa 1890, s. 336 (dane za 1827 r.).

²¹ Mylne jest przypuszczenie, że Julia była córką Rafała Bratoszewskiego. Dziedzic Aleksandrowa najprawdopodobniej nie ożenił się i nie miał potomstwa (por.: T. Pietras, Antenaci Rafała Bratoszewskiego. Część 3, „Aleksandrów wczoraj i dziś”, r. 25, s. 46). Z małżeństwa z Teklą Karnkowską (ur. ok. 1770), Emeryk Bratoszewski miał jeszcze syna Florentyna (1800-18 XI 1846), który odziedziczył po ojcu pozostałą część schedy.

²² Raporty prezesa Komisji Województwa Mazowieckiego z lat 1823-1830, [oprac. J. Warężak], b.m.r.w. [Łódź 1939], s. 142.